

ТАҚРИЗИ

муқарризи расмӣ якум ба рисолаи Аслонова Гулрухсор Наимҷонова дар мавзуи «Хусусиятҳои типологии воҳидҳои фразеологии исмӣ дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ» барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои филологӣ аз рӯйи ихтисоси 10.02.20 – Забоншиносии муқоисавӣ-таърихӣ, қиёсӣ ва муқоисавӣ. – Душанбе, 2022. – 173 с.

Инсоният дар тамоми давраҳои мавҷудияти худ ҳамеша ба нутқи зебову дилпазир ниёз дошт. Ин эҳтиёҷи ӯ тавассути воситаҳои муассири нутқ ва забон амалӣ карда мешавад. Ба қатори воситаҳои тасвири бадеӣ ҳамчунин воҳидҳои фразеологӣ дохил мешаванд, ки матлабро пӯшида ва басо рамзӣ ифода мекунанд. Дар тамоми забонҳои дунё фразеология яке аз қисматҳои муҳим ба ҳисоб рафта, омӯзиши масъалаҳои мухталифи ин бахши забоншиносӣ ба муҳаққиқон имкони ошкор намудани ҳолатҳои таҳқиқнашудаи онро фароҳам меоварад.

Воҳидҳои фразеологӣ воситаи муассири баён буда, матлаби ғӯяндаро образнок, барҷаста ва табиӣ, аммо пӯшида ифода мекунанд. Аз ин рӯ, таҳқиқи он дар ҳеч як даври замон аҳаммияти назариву амалии худро аз даст нахоҳад дод. Хусусан, ба таври муқоиса дар заминаи маводи забони тоҷикӣ ва англисӣ, ки вақтҳои охир кулли муҳаққиқон ба он таваччуҳи бештаре зоҳир намудаанд, ошкор кардани ҷанбаҳои умумӣ ва фарқноки фразеологизмҳо беш аз пеш аҳаммият пайдо мекунад. Дар ин ҷода мақолаҳо ва корҳои илмӣ зиёде рӯйи кор омаданд. Бо вучуди ин, дар забоншиносии муқоисавӣ ҳанӯз ҷанбаҳои таҳқиқнашуда кам нестанд. Воҳидҳои фразеологии исмӣ аз ҷумлаи чунин мавзӯҳоест, ки таҳқиқи он ҷанбаҳои то ин дам ошкорнашудаи захираи фразеологии забонҳои муқоисашаванда – тоҷикӣ ва англисиро равшану возеҳ менамояд. Диссертатсияи Аслонова Гулрухсор Наимҷонова дар мавзуи «Хусусиятҳои типологии воҳидҳои фразеологии исмӣ дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ», ки дар заминаи маводи амалии забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ анҷом пазируфтааст, ба масъалаи мазкур бахшида шудааст.

Мубрамии мавзуи таҳқиқ ба он асос меёбад, ки дар заминаи маводи ду забони гуногунсохтор қолабҳои сохторӣ, унсурҳои таркибӣ, воситаи алоқаи чузъҳо ва маъноӣ воҳидҳои фразеологии исмӣ ба таври муқоиса таҳқиқ гардида, умумияту тафовути сохториву маъноии ин унсурҳои забон муайян карда мешавад.

Навгони илмӣ диссертатсия аз он иборат аст, ки бори аввал вижагиҳои воҳидҳои фразеологии исмӣ забонҳои тоҷикиву англисӣ қиёсан таҳқиқ гардида, сохтор ва семантикаи ин навъи воҳидҳои устувор дар забонҳои гуногуннизом мавриди омӯзиши ҷиддӣ қарор мегиранд. Ҳарчанд воҳидҳои фразеологии исмӣ дар забони тоҷикӣ аз ҷониби фразеологҳои тоҷик Ҳ. Маҷидов таҳқиқ гардидааст, омӯзиши масъалаи мазкур дар муқоиса бо забони англисӣ бори аввал сураат мегирад.

Баррасии мавзуи мазкур дорои аҳаммияти назариву амалист. Аҳаммияти назарии таҳқиқ дар он зоҳир мегардад, ки он метавонад ҳамчун роҳнамо барои муҳаққиқони оянда, ки бо омӯзиши низоми фразеологизмҳои забонҳои гуногунсохтор сарикор мегиранд, хизмат хоҳад кард. Хулосаҳои илмӣ таҳқиқоти мазкур дар ошкор ва муайян гардидани вижагиҳои типологии воҳидҳои фразеологии исмӣ забонҳои муқоисашаванда ҳамчун сарчашмаи илмӣ ёрмандӣ менамояд.

Арзиши амалии диссертатсия аз он иборат аст, ки натиҷаҳои бадастовардаи муаллиф дар таҳияи фасли ҷудогонаи китоби дарсӣ, мурағаб сохтани луғати фразеологии дузабона, тадриси фанни фразеологияи муқоисавӣ (тоҷикиву англисӣ), назария ва амалияи тарҷума, забоншиносии муқоисавӣ самаранок истифода хоҳад шуд.

Рисолаи мавриди тақризи аз рӯйхати ихтисораҳо, муқаддима, се боб, хулоса, тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳои таҳқиқот, феҳрасти адабиёт ва мақолаҳои батабърасонидаи муаллифи диссертатсия таркиб ёфтааст.

Муҳаққиқ дар ҷараёни таълифи рисола афкори забоншиносии муҳаққиқони рус ва собиқ кишварҳои шуравӣ, забоншиносон ва лаҳҷашиносонҳои тоҷик ва дигаронро омӯхта, дар мавридҳои зарурӣ бо

онҳо баҳси илмӣ меорояд ва хулосаҳои лозимӣ мебарорад. Бунёди назарии рисолаҳо осори илмии муҳаққиқони худиву хоричӣ, аз қабилӣ Ш. Балли, В.В. Виноградов, С.И. Ожегов, А.И. Смирнитский, Н.Н. Амосова, А.В. Кунин, Л.П. Смит, А. Мирзоев, Д. Т. Точиев, Н. Маъсумӣ, М.Ф. Фозилов, С.В. Хушенова, Ҳ. Мачидов ва М.Н. Азимова ташкил намудааст. Муаллифи рисола тамоми адабиётимавҷударо доир ба фразеологияи аз мадди назар дур намондааст. Ҳамчунин ҳангоми таҳлили воҳидҳои фразеологӣ ӯ ба маълумоти луғатҳои бонуфузи тафсирий, дузабона ва фразеологӣ таъя намуда, фразеологизмҳоро маънидод мекунад. Ин аз он шаҳодат медиҳад, ки аппарати илмии диссертатсия ниҳоят қавист.

Муқаддимаи рисола тибқи Низомномаи таълифи рисолаҳои илмӣ таҳия гардида, тамоми бандҳои муқарраршуда: мубрамии мавзӯи таҳқиқ, дараҷаи омӯзиши мавзӯ, робитаи таҳқиқот бо барномаҳо ва ё мавзӯҳои илмӣ, мақсад ва вазифаҳои таҳқиқ, объект, предмет, асосҳои назариявӣ методологӣ, навгонии илмии диссертатсия, нуқтаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда, аҳамияти назариву амалии кор, дараҷаи эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқ, саҳми шахсии муаллиф, тасвир ва амалисозии натиҷаҳо, интишорот, сохтор ва ҳаҷми рисолаҳо дар бар мегирад.

Боби якуми диссертатсия ҷанбаи назариявӣ дошта, «Асосҳои назариявӣ таҳқиқи воҳидҳои фразеологӣ дар забоншиносӣ» унвон дорад ва аз 3 фасло дар бар мегирад. Дар ин қисмати кор муҳаққиқ таърихи омӯзиши фразеологияи муосири забонҳои муқоисашаванда, масъалаҳои назариявӣ фразеологияи муосир, баррасии синхронии воҳидҳои фразеологии забонҳои тоҷикиву англисиро ба риштаи таҳқиқ кашидааст.

Аз таҳқиқоти муаллиф маълум мегардад, ки корҳои илмӣ ба фразеология бахшидашуда миқдоран зиёд бошанд ҳам, муҳаққиқон дар роҳи ҳалли масъалаҳои муҳталифи ин қисмат забон ҳамфикру ҳамақида нестанд. Ҳатто баъзе муҳаққиқон фразеологияро на илм, балки як шоҳаи

услубӣ меҳисобанд. Агар дар таҳқиқи масъалаҳои фразеологияи тоҷик муҳаққиқон ба мақолаҳои академик В.В. Виноградов така карда бошанд, аксари муҳаққиқони забони англисӣ ба нуқтаи назари А.В. Кунин пайравӣ намудаанд. Бо вучуди мавҷудияти корҳои илмии фаровон забоншиносони англис то ҳол дар мавриди муайян кардани ҳаҷм ва ҳудуди воҳидҳои фразеологӣ, принципҳои ягонаи таснифот, усулҳои пажӯҳиш, муносибат нисбат ба предмети омӯзиш, қолабҳои ташаккули онҳо ва масъалаҳои дигар забоншиносони англис ба як қарор наомадаанд. Аммо ин масъала дар забоншиносии тоҷик, ба шарофати заҳматҳои фразеологӣ маъруф Ҳ. Мачидов роҳи ҳалли худро ёфтааст, ки дар рисола диссертант инро зикр кардааст [саҳ. 22].

Муаллифи диссертасия зимни баррасии масъалаҳои мубрами забоншиносӣ доир ба мавзӯи илмӣ аз олимони бачаста ва номдори ватаниву хориҷӣ истинод оварда, фикрашро қувват мебахшад. Ин ҷо як масъалаи муҳимро қайд кардан бамаврид аст, ки муаллифи рисола дар баробари овардани иқтибосҳои зиёд аз осори илмии мутахассисони соҳа дар поёни ҳар масъала ё ҷузъиёти мавзӯи баррасишаванда фикри худро мустақилона баён намуда, ҳатто бо баъзе забоншиносон ба баҳс мепардозад. Дар натиҷа ақидаи шахсии худро бо донишҳои амиқ баён намуда, андешаҳои баъзе забоншиносонро қотеона раъд менамояд. Ин ҷо як навъ ҷасорати илмӣ диссертант ба мушоҳида мерасад.

Боби дуюми рисола – «Таҳлили сохторию грамматикӣ воҳидҳои фразеологӣ исмӣ дар забонҳои муқоисашаванда», низ фарогири 3 фасл буда, дар он масъалаи таҳлили сохториву грамматикӣ воҳидҳои фразеологӣ дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ, қолабҳои сохторию воҳидҳои фразеологӣ исмӣ забонҳои муқоисашаванда ва гунаҳои онҳо баррасӣ шудааст.

Диссертант зимни таҳлили воҳидҳои фразеологӣ исмӣ забонҳои муқоисашаванда маълум намуд, ки онҳо аз рӯи сохтор ба ибора монандӣ дошта, қисми зиёдашон аз ду унсурӣ маънидор таркиб ёфтаанд.

Дар фасли дуюми боби дуюм қабл аз қолаббандӣ гаштани фразеологизмҳои исмии забонҳои омӯхташаванда онҳо ба ду гурӯҳ: дучузъа ва бисёрчузъа тасниф гашта, сипас, қолабҳои ин гурӯҳҳо таҳлил гаштаанд. Масалан, воҳидҳои фразеологии исмии дучузъаи бепешоянд ба панҷ қолаби сохторӣ тасниф шуда, бо мислоҳо асоснок гардидаанд: исму сифат (дили нарм, сухани бепарда, рӯзи саҳт, blue blood, hot air, black coat), исму исм (дили шаб, сари қор, сандуқи сина, lip service, eye appeal, afternoon farmer), шумораву исм (як ҷаҳон, чор ишкел, ҳафт пушт, first night, double cross, six column), исму пайвандаку исм (мастию ростӣ, пирию хартозӣ, каму қост, одаму ақл, milk and water, day and night, cakes and ale), исму сифати феълӣ (гурги борондида, гӯшти уштурхӯрда, dead beat, a dead end, a running fire).

Боби сеюми диссертатсия «Хусусиятҳои луғавию семантикии воҳидҳои фразеологии исмӣ дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ» унвон дошта, муҳаққиқ дар шаш фасл масъалаҳои марбут ба ин мавзӯро таҳлил менамояд. Дар ин қисмати рисола роҷеъ ба воҳидҳои фразеологии асливу иқтибосӣ, муродифот, мутақодҳо ва сермаъноии воҳидҳои фразеологии исмӣ, ҳамчунин воҳидҳои фразеологии исмии маҷозӣ сухан меравад.

Аз муҳтавои рисола маълум мегардад, ки бунёди захираи фразеологии ҳар ду забонро асосан фразеологизмҳои исмии аслий ташкил меодааст. Аз ин сабаб, диссертант боби сеюмро нахуст аз таҳлилу баррасии воҳидҳои фразеологии исмии аслий тоҷикӣ ва англисӣ оғоз менамояд. Аз маводи амалии таҳлилшуда бармеояд, ки фразеологизмҳои исмии аслий натавонанд қабати сершумор, инчунин серистеъмол, пуробуранг ва гуногунсохтору гуногунмаъноии забонҳо ба ҳисоб мераванд.

Ҳамчунин, дар боби сеюми рисола масъалаи воҳидҳои фразеологии исмии иқтибосии забонҳои муқоисашаванда баррасӣ гардида, манобеи асосии пайдоиши онҳо муайян карда шудаанд. Дар омӯзиши ин масъала диссертант сарчашмаҳои камомӯхташуда чун воҳидҳои фразеологии

иктибосии қуръониву библиявӣ ва асотири атиқавиро ба риштаи таҳқиқ
кашидааст, ки қобили таваҷҷуҳ аст.

Дар ин қисмати қор зимни таҳқиқ ва ҳаллу фасли масоили
сермаъноӣ, муродифшавӣ ва мутазодшавии воҳидҳои фразеологии исмӣ
таъйини хосиятҳои умумӣ ва хоси луғавӣ-маъноии фразеологизмҳои
исмии забонҳои муқоисашаванда муқаммал гардидаанд.

Омӯзиши луғавию семантикии воҳидҳои фразеологии исмии
забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ нишон медиҳад, ки масъалагузорӣ ва
таҳқиқу баррасии он дуруст ба роҳ монда шуда, натиҷагирии таҳлилии
ва хулосабарориҳо ҳамагӣ асоснок мебошанд.

Ҳар як боби диссертатсия бо хулосаҳои мушаххас ҷамъбаст карда
шудаанд.

Хулосаҳои рисола дар 10 банд хеле дақиқ, равшан, возеҳ, асоснок
ва бозғитимод ибраз ёфтаанд.

Тавсияҳои муаллифи диссертатсия оид ба истифодаи амалии
натиҷаҳо дар 6 банд пешниҳод шудааст, ки барои тавсеаи бештари
таҳқиқи масъалаҳои мухталифи оилаи забонҳои эрониву германӣ, аз
ҷумла омӯзиши муқоисавии фразеологизмҳои забонҳои тоҷикиву
англисӣ, мусоидат менамояд.

Номгӯии адабиёти истифодашуда 200 ададро ташкил медиҳад, ки
аз ин 164-тояш осори илмӣ ба забонҳои тоҷикӣ, русӣ ва англисӣ
таҳияшуда, 26 луғат ва 9 адабиёти бадеӣ мебошад.

Мазмуну муҳтавои диссертатсия дар 9 таълифоти диссертант
инъикос гардидааст, ки 6-тояш дар маҷаллаҳои тақризшавандаи
Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии
Тоҷикистон ба таъб расидаанд.

Дар фишурдаи қор мазмунӣ мухтасари рисола баён гардидааст, ки
бо муҳтавои диссертатсия комилан мувофиқат мекунад.

Ҳамин тариқ, муоинаи рисолаи номзадӣ мавриди тақриз нишон
дод, ки дар таълифи он муаллиф Аслонова Г.Н. заҳмати зиёде кашида,

осори илмии ба мавзуъ бахшидашударо амиқ ва ҷиддӣ омӯхта, маводи фаровонеро гирд овардааст. Ба ибораи дигар, рисолаи илмии пурмухтавоне рӯйи кор омадааст, ки солиёни сол ба омӯзандагону муҳаққиқони забонҳои тоҷикиву англисӣ хизмат хоҳад кард.

Аммо дар баробари зикри дастовардҳои илмию таҳқиқотӣ мехоҳем, чанд мулоҳизаамонро доир ба баъзе норасоӣҳое, ки ба ҷашм расиданд, баён намоем, зеро ислоҳи онҳо ба манфиати кор хоҳад буд:

1. Дар мундариҷаи диссертатсия тартиби рақамгузории фасл ғалат 2.1.2 омадааст ва он бояд ба 2.1.1. ислоҳ карда шавад.

2. Дар автореферати диссертатсия тартиби ихтисораҳову аломатҳои шартӣ риоя гашта, аммо дар диссертатсия аломатҳои шартӣ на дар охир, балки дар байни феҳрист омадааст, ки дар натиҷа тартиби он вайрон гаштааст.

3. Унвони зерфасли 3.2.1 «Сарчашмаҳои иқтибосшуда» тасҳех мехоҳад. Онро дар шакли «Сарчашмаҳои фразеологизмҳои иқтибосшуда» пешниҳод кардан саҳеҳтар аст, зеро унвони қаблӣ ноқис аст.

4. Дар бобҳои дуҷуму сеҷуми рисола ва фаслҳои он таҳлилу хулосабарориҳои басо ҷолиб ҷой доранд. Агар начитаи таҳқиқи масъалаҳои баррасигардида ва таъйини таносуби монандии сохторӣ ва луғавию маъноии воҳидҳои фразеологии исмии забонҳои муқоисашаванда бо диаграмма ва ҷадвалҳо нишон дода мешуд, самаранокии кори муаллифи рисоларо дучанд меафзуд.

5. Қисмати феҳрасти адабиёт бояд таҷдиди назар карда шавад. Дар он ҷо-ҷо риоя нагардидани хронология (№54-55, 88-89, 107-108, 118-119) ба назар мерасад.

6. Рисола бо забони хуби илмӣ навишта шуда бошад ҳам, дар он ғалатҳои имлоӣ (2, 6, 14, 17, 22...), аломати китобат (4, 26, 32, 35...), услубӣ (15, 25, 93) ва техникӣ (36, 106) ба мушоҳида мерасад, ки ислоҳи онҳоро салоҳ медонем.

Албатта, ишораҳои мазкур баргарафшавандаанд ва ба ҳеҷ вачҳ арзиши баланди илмии диссертатсияро коста намегардонанд.

Автореферат ва мақолаҳои интишорнамудаи муҳаққиқ муҳтавои диссертатсияро комилан инъикос менамоянд. Рисолаи номзиди Аслонова Г.Н. кори баанҷомрасида, пурмуҳтаво ва мувофиқи талаботи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳиягардида буда, ба талаботи бандҳои 31-35-и Тартиби додани дараҷаи илмӣ, ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30-юми июни соли 2021, №267 тасдиқ шудааст, ҷавобгӯ ва муаллифи он сазовори дараҷаи илмии номзиди илмҳои филологӣ аз рӯйи ихтисоси 10.02.20 – Забоншиносии муқоисавӣ-таърихӣ, қиёсӣ ва муқоисавӣ мебошад.

Муқарризи расмӣ:

доктори илмҳои филологӣ,
профессори кафедраи назария
ва типологияи забони англисии
Муассисаи давлатии таълимии
«Донишгоҳи давлатии Бохтар
ба номи Носири Хусрав»

Тағоева Табассум
Музафаровна

Нишонии муқарризи расмӣ:

735140, Ҷумҳурии Тоҷикистон,
шаҳри Бохтар, кӯчаи Айнӣ, 67
Нишонии электронӣ: tabassumtagaeva@gmail.com
Тел.: (+992) 905707067

«Имзои профессор Тағоева Т.М.-ро тасдиқ мекунам»
Сардори шубъаи кадрҳо ва корҳои махсуси
Муассисаи давлатии таълимии
«Донишгоҳи давлатии Бохтар
ба номи Носири Хусрав»

Шукурзода Ҷ.А.

«01» май соли 2022